

Sumari

Presentació	9
Agraïments	13
Prefaci	15
Revolucions noviolentes	29
1. Força noviolenta i canvi revolucionari	31
PART I. REVOLTES NOVIOLENTES CONTRA RÈGIMS SOCIALISTES	57
2. La tragèdia de Tian'anmen i la insurrecció frustrada a la Xina	59
3. L'efondrament de l'Estat d'Alemanya Oriental	83
PART II. REVOLTES NOVIOLENTES CONTRA RÈGIMS MILITARS	109
4. La lluita per la democràcia a Panamà	111
5. L'enderrocament del general Pinochet	137
PART III. REVOLTES NOVIOLENTES CONTRA DICTADORS PERSONALS	161
6. La lluita de Kenya contra la dictadura de Moi	163
7. La "Revolució Incruenta" de les Filipines	187
8. Com funciona la resistència civil	207
Obres citades	227
Índex de noms	251

Presentació

La col·lecció Noviolència i lluita per la pau de l'Institut Català Internacional per la Pau (ICIP) suma un nou exemplar, amb la publicació al català del llibre *Nonviolent Revolutions* de Sharon Erickson Nepstad, a la seva remarcable labor d'oferir instruments de reflexió i d'acció que mostrin que la noviolència és desitjable, viable i eficaç.

L'autora del llibre, professora de sociologia a la Universitat de Nuevo México, examina sis exemples de mobilitzacions polítiques noviolentes del darrer terç del segle xx, els objectius de les quals varen ser promoure la transformació democràtica de diferent règims autoritaris: d'inspiració comunista, dictadures militars o autocràcies basades en el poder d'un líder carismàtic.

Amb el propòsit d'estudiar la metodologia i l'eficàcia d'aquests moviments polítics noviolents, Sharon Erickson Nepstad ha seleccionat tres casos reeixits en la seva meta de promoure el canvi de règim polític: els d'Alemanya Oriental, Xile i Filipines; i tres que varen fracassar: la insurrecció a la Xina en el marc de la tragèdia de Tian'anmen, la lluita de grups noviolents a Kènia contra la dictadura de Daniel Arap Moi, i les mobilitzacions noviolentes en favor de la democràcia de finals dels anys vuitanta al Panamà del dictador Manuel Antonio Noriega. L'autora ha posat la seva atenció no només en les dinàmiques i les estratègies dels moviments noviolents, sinó també en les diferents reaccions dels règims dictatorials en el seu in-

tent de contrarestar les insurgències noviolentes per tal de mantenir el seu poder.

Erickson Nepstad defineix la noviolència com una forma de lluita de base civil que empra formes de confrontació social, econòmica i política sense recórrer a la violència o a l'amenaça de la violència. L'autora troba l'origen contemporani de la noviolència com instrument de canvi polític en el desenvolupament estratègic i conceptual i a la seva utilització pràctica per part de Mohandas Karamchad Gandhi a Sudàfrica i a l'Índia durant la primera meitat del segle xx.

La noviolència és un art complex i nou en el repertori d'accions que pretén promoure un canvi a la societat. Com tota pràctica política té una sèrie de principis teòrics i filosòfics; igual que li cal una planificació estratègica, una preparació específica per part dels qui participen, disciplina i sacrifici. Si bé és cert que el seu origen últim pot ser, tal com va apuntar Gandhi, tan antic com el de les muntanyes, la seva pràctica conscient per part d'amplis col·lectius només s'ha desenvolupat des del passat segle xx.

La gran novetat que apareix durant la campanya per la independència de l'Índia liderada per Gandhi és precisament l'ús col·lectiu d'aquesta política de la noviolència per mitjà d'estratègies com la desobediència civil o la no-cooperació. La implicació de centenars de milers de persones a les campanyes que varen comptar amb el lideratge polític i ideològic de Gandhi varen atorgar una dimensió pràctica a tot un sistema de valors alternatiu a l'habitual resolució violenta dels conflictes. L'èmfasi del mètode gandhià no se centrava exclusivament en el refús de la violència, sinó també en valors positius com el coratge, la humanització de l'oponent, la reconciliació o la importància de la justícia social per a la pau.

Molts autors, com Henry David Thoreau o Lleó Tolstoi havien teoritzat sobre els mèrits d'aquesta alternativa i poden trobar-se a la història antiga i moderna diversos exemples de la seva aplicació, però Gandhi és el primer que porta conscientment aquestes idees a la pràctica amb uns objectius polítics concrets i que a més té èxit en la seva temptativa.

L'exemple de Gandhi ha servit com model per a múltiples experiències de mobilització noviolenta al llarg del segle xx: el moviment

afroamericà dels drets civils liderat per Martin Luther King Jr. als Estats Units a la dècada dels seixanta; les revolucions populars contra els règims comunistes a l'Europa Oriental de finals de la dècada de 1980, com el sindicat polonès Solidaritat; la mobilització de la "Força de les persones" contra el règim del dictador Ferdinand Marcos a les Filipines el 1986, que s'analitza en aquest llibre; o les revolucions més actuals, denominades de l'arc de sant Martí, contra governs autoritaris a Sèrbia, Geòrgia, Kirguizistan, Ucraïna o Birmània i les protestes de la Primavera àrab, que ja de ple en el segle XXI han acabat amb els règims dictatorials de Ben Ali i Mubàrak, a Tunísia i Egipte.

Motivats per l'experiència gandhiana a l'Índia i per molts d'aquests altres moviments polítics que han continuat el seu exemple s'han anat desenvolupant, durant el segle passat, estudis acadèmics i recerques específiques sobre la noviolència. Dins d'aquest enfocament especialitzat s'ha treballat en varies àrees com el corpus teòric sobre la noviolència, la seva dimensió estratègica o l'estudi de moviments noviolents de diverses parts del món.

Una figura central en aquest desenvolupament ha estat la del nord-americà Gene Sharp que va conèixer de primera mà l'Índia postindependent de començament de la dècada de 1950 i que es va interessar per les propostes gandhianes de la noviolència. De retorn als Estats Units va començar una llarga carrera com a investigador i divulgador al voltant d'aquest tema, els assoliments més rellevants de la qual han estat el llibre clàssic *The Politics of Nonviolent Action* i la creació de l'Albert Einstein Institute per a l'estudi específic dels moviments noviolents del segle XX.

La influència de Sharp ha transcendit l'àmbit d'allò acadèmic i molts dels dirigents i activistes clau dels moviments noviolents de finals del segle passat; per exemple, en les mobilitzacions dels països bàltics contra les seves dictadures comunistes, a les Filipines contra el dictador Ferdinand Marcos o el moviment estudiantil serbi contra Milosevic, han emprat les seves obres com a importants referències estratègiques a les seves campanyes.

A l'àmbit anglosaxó a les darreres dècades ha sorgit, com a hereva del treball pioner de Gene Sharp sobre moviments noviolents, una nova generació d'autors i d'investigadors, començant pel treball que

han encapçalat Peter Ackerman i Jack Duvall des de l'International Center on Nonviolent Conflict (ICNC) i seguint per altres referents com David Cortright, Erica Chenoweth, Lester Kurtz, Lee Smithey o Stephen Zunes.

El llibre de Sharon Erickson Nepstad forma part dels esforços d'aquesta nova generació d'investigadors que intenten comprendre, des d'una perspectiva científica i de coneixement acadèmic, les implicacions d'aquestes mobilitzacions no violentes i la seva importància per tal de fer possibles canvis polítics a les nostres societats contemporànies.

Com explicava l'activista no violent David Dellinger, protagonista de moltes mobilitzacions de les dècades de 1960 i 1970 als Estats Units, la teoria i la pràctica de la no violència activa es troben avui aproximadament en el mateix estat de desenvolupament que l'electricitat en els primers dies de Marconi i Edison. Precisament, el propòsit d'aquest llibre és projectar una mica de llum en aquest esforç incipient d'entendre l'abast i l'impacte, a l'àmbit polític, de les mobilitzacions no violentes.

Rubén CAMPOS PALAREA¹

1. Ordinador de programes del Club de Madrid i expert en moviments polítics no violentes <rcampos@clubmadrid.org>; <@rubencampos>.

Agraïments

Hi ha moltes persones que han fet possible aquest llibre. Si bé he pensat en aquest projecte durant molts anys, va ser una beca de l'Institut Kroc per als Estudis Internacionals sobre la Pau i el Centre per a l'Estudi de la Religió i la Societat de la Universitat de Notre Dame el que em va proveir el temps ininterromput per dur-lo a terme. Dono les gràcies a Robert Johansen, Hal Culbertson, Scott Appleby i Dan Myers, de l'Institut Kroc, i a Christian Smith, del Centre per a l'Estudi de la Religió i la Societat, per l'oportunitat de ser professora visitant en una comunitat intel·lectual tan viva. Un agraïment especial a les persones de l'Institut Kroc que van fer comentaris excel·lents sobre aquest estudi en les seves fases inicials i que tan bé van acollir la meva família durant la nostra estada a Notre Dame.

A la Universitat de New Mexico, un agraïment especial a Christina Jensen i Nancy Rice. La seva experta gestió de les tasques administratives em va permetre continuar treballant en l'original. Valoro profundament la seva amistat, el seu suport i el seu savi consell en assumptes molt diversos, tant acadèmics com personals. Estic particularment agraïda a Christina Jensen, que va llegir un primer esborrany del llibre i em va procurar suggeriments editorials útils.

He tingut la sort de treballar amb moltes persones vàlides d'Oxford University Press. Gràcies als directors de les sèries Cultura i Política, Clifford Bob i James Jasper, pel seu suport. Desitjo donar les gràci-

es també als tres crítics anònims, els perspicaços suggeriments dels quals em van ajudar a esmolar i millorar la meva anàlisi. Em sento particularment agraïda a Cliff Bob, que va llegir l'original unes quantes vegades; les seves excepcionals qualitats d'edició i el seu encertat consell han enfortit el llibre considerablement. A més, dono les gràcies a James Cook, que va guiar hàbilment l'original pel procés de revisió i publicació i ho va fer amb sentit de l'humor i elegància. Gràcies a Joy Matkowski, per la seva experta correcció, i a Jaimee Biggins per ocupar-se del procés de producció.

Finalment, dono les gràcies a la meva família. Gràcies als meus pares pel seu suport. Gràcies a la meva germana Kathryn per la seva extraordinària amistat durant tots aquests anys. Gràcies a la meva germana Sandra, que porto sempre dins del cor. Sobretot, vull expressar la meva gratitud més profunda a les meves filles, que de tant en tant practiquen la resistència no violenta a la meva autoritat i em recorden sempre la sort que tinc. Linnea i Malaya: sou vosaltres a qui més estimo.

Prefaci

Tot i que rares vegades es diu, els interessos dels intel·lectuals acostumen a estar arrelats en les seves experiències biogràfiques. Aquest és certament el meu cas, per tal com el meu interès en les possibilitats revolucionàries de la noviolència es remunta a quan, essent estudiant universitària, vaig llegir per primer cop sobre Gandhi. Em va intrigar la seva capacitat per transformar el pacifisme basat en principis morals en una forma estratègica de resistència civil que li va permetre derrotar un dels exèrcits més poderosos del seu temps. El moviment per alliberar l'Índia va demostrar que la noviolència era una alternativa pragmàtica a la guerra. Però a la dècada de 1980, quan van esclatar guerres civils arreu del món, em vaig plantejar fins a quin punt podíem adaptar les seves estratègies als règims represius d'Amèrica Llatina, Àsia, Àfrica i Europa de l'Est. Aleshores, amb profund astorament, vaig observar com es desplegava la "revolució incruenta" de les Filipines l'hivern del 1986. En pocs dies, les Filipines van enderrocar un dictador que havia estat al poder durant 20 anys i s'havia distingit per la seva brutalitat, la seva corrupció i la seva repressió.

Poc després de la revolta filipina, vaig començar a treballar per a una organització pacifista a Alemanya Occidental que, entre d'altres coses, donava suport a les esglésies d'Alemanya Oriental que fomentaven el desarmament, els drets humans i la democràcia. La seva tasca

anava sempre acompanyada de la preocupació per l'omnipresent vigilància de l'Stasi, la policia secreta d'aquell país, i les conseqüències repressives de l'activisme. Tot i així van continuar, malgrat el fet que els seus esforços organitzatius no semblaven tenir influència directa en el govern. Però a l'estiu i la tardor del 1989 una inesperada insurrecció ciutadana va sacsejar l'Estat d'Alemanya Oriental. Els qui vivíem a Alemanya Occidental seguíem les notícies cada nit, sorpresos pel ràpid canvi que presenciàvem. Al cap de pocs mesos, el Mur de Berlín havia desaparegut i l'Estat d'Alemanya Oriental s'havia desintegrat.

La meua experiència a Alemanya em va convèncer que l'acció no-violenta podia ser enormement efectiva, fins i tot en règims molt repressius, una creença que es va reforçar quan posteriorment una onada de revoltes no-violentes van transformar nombrosos règims d'Europa de l'Est. Però com va succeir? Podien altres grups que vivien sota sistemes autoritaris reproduir-ho? I quins eren els factors crítics que portaven a la victòria, o si més no ajudaven els grups a evitar la derrota? Aquesta darrera pregunta posava un gran pes sobre molts de nosaltres, per tal com només uns mesos abans el món havia vist estudiants i treballadors xinesos ocupar la plaça Tian'anmen reclamant valerosament un canvi. Però el seu cas va acabar tràgicament, no pas triomfalment. Per què els filipins i els alemanys orientals reeixien mentre que els resistents xinesos no? Aquest llibre és un intent d'aportar algunes respostes preliminars a aquestes preguntes.

Altres estudis de noviolència

Des de la dècada de 1980, la literatura intel·lectual sobre el canvi no-violent s'ha ampliat. Sumant-se a les moltes obres excel·lents sobre la noviolència basada en principis forts —la negativa moral i ètica a utilitzar la violència—, la investigació recent s'ha centrat en l'ús estratègic de mètodes no-violents amb fins socials i polítics. Tanmateix, la literatura en aquest àmbit manifesta una escissió. D'una banda, hi ha un grup —bàsicament practicants i defensors de la noviolència— que argumenta que una estratègia ferma pot permetre als resistents civils guanyar en gairebé qualsevol condició. D'altra banda, un altre grup —bàsicament científics socials— creu que les condicions estructurals (per exemple el grau de repressió, el nivell d'obertura política i l'abast

de les divisions socials) tenen una influència important sobre el desenllaç d'un moviment.¹

Jo sostinc que tant les condicions com l'estratègia compten. Les condicions socials, econòmiques i polítiques poden facilitar o frustrar l'esclat i l'expansió de les insurreccions no violentes. Com els capítols següents demostren, determinats esdeveniments provoquen sovint la indignació pública i intensifiquen antics greuges, la qual cosa fa que la gent sigui receptiva als moviments revolucionaris no armats. A més, les condicions compten perquè els canvis polítics inesperats poden propiciar noves oportunitats o obstacles als aspirants, els quals poden reconsiderar els seus plans estratègics en vista d'aquestes circumstàncies canviant. Però cap moviment no reïx únicament sobre la base de condicions estructurals favorables; les accions estratègiques són claus per determinar si els resistents assoleixen els seus objectius. En aquest estudi, per exemple, descobreixo que l'únic factor que distingeix entre moviments reeixits i frustrats és estratègic: els moviments que van minar la lleialtat de les tropes van ser els que van aconseguir enderrocar l'Estat. Així, doncs, centrar-se únicament en l'estratègia o en les condicions presenta només una part del panorama de quan és probable que les insurreccions no violentes guanyin.

En aquest llibre subratllo també la importància dels contraatacs dels governants. Una partida d'escacs no es guanya ni es perd per l'habilitat d'un sol jugador sinó de tots dos. La major part de la literatura no violenta estratègica ho reconeix, tot fent-se ressò de l'afirmació de Thomas Schelling:

El tirà i els seus súbdits es troben en posicions una mica simètriques. Ells li poden negar la major part del que ell vol; ara bé, poden si tenen l'organització disciplinada per negar la col·laboració. I ell els pot negar gairebé tot el que ells volen; ho pot fer emprant la seva força a voluntat. Ells li poden negar els fruits econòmics de la seva activitat. Li poden negar la satisfacció de dominar-se. Li poden fer front amb caos, fam, inactivitat i ruptura social, però ell els fa front amb el mateix. [...] És una situació de negociació en què cada bàndol, si està

1. Per a una visió general d'aquestes qüestions, vegeu Peter Ackerman, "Skills or Conditions? What Key Factors Shape the Success or Failure of Civil Resistance" (informe inèdit de la Conferència sobre Resistència Civil i Política de Poder, Universitat d'Oxford, Oxford, Gran Bretanya, 2007).

adecuadament disciplinat i organitzat, pot negar la major part del que vol l'altre; i falta veure qui guanya.²

En realitat, però, molts estudis de noviolència estratègica ofereixen només una visió unilateral, fixant-se en allò que fan els moviments al mateix temps que passen per alt en gran part les estratègies dels dictadors. Això també proporciona un panorama incomplet, per tal com algunes revoltes noviolentes ben planejades han fracassat perquè els governants han superat tàcticament els resistents. Per exemple, dos líders autoritaris analitzats en aquest estudi van trobar maneres de neutralitzar els efectes de les sancions internacionals i aprofitar-los en benefici propi. Aquests mateixos governants van desenvolupar tècniques per mantenir la lleialtat de les seves tropes, reduint així la possibilitat de desercions. Considero que les contraestratègies intel·ligents van ser el motiu principal que aquests règims sobrevisquessin enfront d'una resistència civil estesa.

Aquest llibre difereix també d'altres estudis de noviolència estratègica en el fet que adopta un enfocament comparatiu. Molts treballs anteriors són descriptius i documenten moviments de resistència civil reeixits.³ L'objectiu fonamental d'aquests llibres és demostrar que la noviolència és una forma pràctica i eficaç de lluita política. Però només analitzant els casos reeixits i passant per alt els fracassats, és impossible discernir els factors crítics que condueixen una revolució noviolenta a la victòria.⁴ Encara més, perdem l'oportunitat d'aprendre

2. Thomas C. Schelling, "Some Questions on Civilian Defense", a *Civilian Resistance as a National Defense: Nonviolent Action against Aggression*, editat per Adam Roberts (Harrisburg, PA: Stackpole, 1967), p. 351-352.

3. Aquestes descripcions inclouen: Peter Ackerman i Jack DuVall, *A Force More Powerful: A Century of Nonviolent Conflict* (Nova York: St. Martin's, 2000); Stephen Zunes, Lester R. Kurtz i Sarah Beth Asher (ed.), *Nonviolent Social Movements: A Geographical Perspective* (Malden, MA: Blackwell, 1999). A més d'aquestes obres descriptives, hi ha tres estudis comparatius de moviments noviolents: Peter Ackerman i Christopher Kruegler, *The Strategy of Nonviolent Conflict: The Dynamics of People Power in the Twentieth Century* (Westport, CT: Praeger, 1994); Kurt Schock, *Unarmed Insurrections: People Power Movements in Nondemocracies* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2005); Maria Stephan i Erica Chenoweth, "Why Civil Resistance Works: The Strategic Conflict of Nonviolent Resistance", *International Security* 33(1), 2008, 7-44.

4. Jeff Goodwin, *No Other Way Out: States and Social Revolutions, 1945-1991* (Nova York: Cambridge University Press, 2001), p. 6-7; William E. Lipsky, "Comparative Approaches to the Study of Revolution: A Historiographic Essay", *Review of Politics* 38 (1976), 494-509.

de les experiències de moviments frustrats i de recollir lliçons sobre com es derroten les insurreccions no armades. Per construir i posar a prova la teoria sobre aquest tema, calen estudis comparatius que emparellin revoltes noviolentes reeixides i fracassades.

Metodologia

Per fer aquesta mena de tasca comparativa, vaig seguir el mètode de la diferència de Mill,⁵ mitjançant el qual vaig triar revoltes noviolentes que van tenir desenllaços diferents: tres dels casos que examino van tenir èxit (Alemanya Oriental, Xile i les Filipines) i tres, no (la Xina, Panamà i Kenya). Defineixo l'èxit simplement com la deposició d'un règim o un governant existent. Si bé tots els moviments victoriosos en aquest estudi van culminar en una transició a la democràcia, no incloc la democratització en la meva definició d'èxit. És veritat que la majoria de revolucions noviolentes de la història recent s'han marcat l'objectiu d'establir una forma de govern democràtica, però aquests moviments també poden desembocar en altres sistemes polítics. La Revolució Iraniana de base ciutadana del 1979, per exemple, va enderrocar una monarquia i la va substituir per una teocràcia islàmica.⁶ També limito la meva definició d'èxit per un altre motiu: enderrocar un règim existent i construir un règim nou impliquen processos diferents. Dit d'una altra manera, els factors que ajuden un moviment a derrotar un governant polític s'han de diferenciar dels factors que permeten als resistents instaurar amb èxit un nou sistema polític. Quan els investigadors combinen aquests processos, perdem claredat analítica i ofusquem la dinàmica causal. Per tant, em centro només en els factors vinculats amb l'enderrocament i la desaparició d'un règim, no pas en la construcció d'un altre.

5. John Stuart Mill, *A System of Logic* (Honolulu: University Press of the Pacific, 2002 [1843]).

6. Said Amir Arjomand, *The Turban for the Crown: The Islamic Revolution in Iran* (Nova York: Oxford University Press, 1988); Charles Kurzman: *The Unthinkable Revolution in Iran* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2004).

La meua definició d'èxit pot portar alguns lectors a preguntar si els moviments victoriosos d'aquest estudi poden considerar-se veritablement reeixits, atès el seu historial postrevolucionari. Aquesta és una preocupació legítima. Mentre presenciava el procés d'unificació d'Alemanya Oriental i Occidental, era ben conscient que molts dels qui van enderrocar el govern alemany oriental no volien renunciar als avantatges del socialisme ni ser completament absorbits per la República Federal Alemanya impulsada pel capitalisme. Per a molts activistes, la reunificació no era el seu objectiu, si bé va resultar el desenllaç final. Anàlogament, els crítics assenyalaran que els filipins van enderrocar el seu dictador, però els seus presidents postrevolucionaris van fer ben poc per canviar les estructures econòmiques i socials, i per tant els problemes de la nació van persistir. Tot i que aquests són aspectes certament importants, s'escapa de l'abast de la meua recerca abordar els assoliments a llarg termini dels governs instaurats per mitjà de mètodes noviolents.⁷ En aquest llibre, m'interessen bàsicament els factors que desemboquen en un canvi noviolent de règim, no pas una transformació social, cultural i econòmica exhaustiva. Dit d'una altra manera, aquesta obra se centra en les revolucions polítiques i no pas en les socials.⁸

Així, doncs, per què vaig triar analitzar aquests sis moviments revolucionaris polítics? Com la taula P.1 indica, hi ha hagut literalment dotzenes de revoltes noviolentes en la història recent. Per determinar quins casos incloure en aquesta anàlisi, em vaig fixar primer en moviments que tenien desenllaços clarament divergents d'èxit o de fracàs. Dit d'una altra manera, vaig eliminar aquells casos —com els de Corea del Sud, el Nepal i Bangladesh— que es podrien considerar èxits parcials perquè van aconseguir reformes però no pas la transformació del règim.

7. Un estudi del 2005 dirigit per Adrian Karatnycky i Peter Ackerman va descobrir que les democràcies establertes per mitjans noviolents eren més estables i duradores que les democràcies instaurades per mètodes violents. Per als resultats complets d'aquesta investigació, vegeu: Adrian Karatnycky i Peter Ackerman, "How Freedom Is Won: From Civil Resistance to Durable Democracy" (Washington, DC: Freedom House, 2005).

8. Per a una explicació de les tipologies revolucionàries, vegeu Jack Goldstone, "Toward a Fourth Generation of Revolutionary Theory", *Annual Review of Political Science* 4 (2001), 139-187.

També vaig triar casos que presentessin prou semblances per poder-los comparar, la qual cosa em permetia “controlar” altres factors que podien influir en els desenllaços dels moviments.⁹ Els criteris següents, per tant, van guiar les meves decisions. Primer, vaig decidir centrar-me exclusivament en insurreccions ciutadanes contra els seus propis règims, per tal com les lluites internes poden tenir una dinàmica diferent que les lluites contra forces ocupants estrangeres.¹⁰ És per això que vaig desestimar casos com el de Cisjordània i la Franja de Gaza, com també la lluita dels estats bàltics per la independència de la Unió Soviètica. Segon, vaig escollir casos esdevinguts al final de la guerra freda (concretament la dècada de 1980) per controlar diferències importants en la dinàmica geopolítica d’altres períodes.¹¹ Així, si bé al començament del segle XXI van tenir lloc un munt de revoltes noviolentes —entre les quals Sèrbia, Geòrgia, Ucraïna, Kirguizistan, Líban, Tunísia i Egipte—, ho van fer en un entorn postsoviètic molt diferent i per tant no són adequades per comparar-les amb els moviments de l’època de la guerra freda. Tercer, vaig escollir casos d’acord amb el tipus de règim. Per tal com hi ha qui ha afirmat que determinats tipus de règim són més susceptibles de rebre desafiaments revolucionaris,¹² volia veure si la dinàmica de la revolta noviolenta és la mateixa quan els ciutadans resisteixen a un règim socialista en comparació amb una dictadura militar o personal.

9. Per a més informació sobre aquest mètode, vegeu Gary King, Robert Keohane i Sidney Verba (ed.), *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1994).

10. Per a un fascinant estudi de la resistència noviolenta a les forces d’ocupació, vegeu Jacques Semelin, *Unarmed against Hitler: Civilian Resistance in Europe, 1939-1943* (Westport, CT: Praeger, 1993).

11. Un aclariment: els sis casos d’aquest estudi van començar a la dècada de 1980. Cinc d’aquests moviments s’havien acabat el 1990. La insurrecció kenyana analitzada aquí va continuar fins al 1992, però el desenllaç es va veure relativament poc afectat pel final de la guerra freda.

12. Vegeu l’argument de Jeff Goodwin sobre els efectes de l’estructura de l’Estat en el seu estudi comparatiu de les revolucions anticomunistes a l’Europa de l’Est: *No Other Way Out* (Nova York: Cambridge University Press, 2001).

Taula P.1 Principals moviments revolucionaris noviolents, 1978-2011

País	Anys crítics de lluita	Desenllaç
Iran	1978-1979	èxit
El Salvador	1979-1981	fracàs
Bolívia	1978-1982	èxit
Pakistan	1983	fracàs
Filipines	1983-1986	èxit
Xile	1985-1988	èxit
Sud-àfrica	1983-1990	èxit
Sudan	1985	èxit
Haití	1985	èxit
Corea del Sud	1987	reformes
Birmània	1987-1988	fracàs
Tibet	1987-1989	fracàs
Panamà	1987-1989	fracàs
Cisjordània i Franja de Gaza	1987-1990	fracàs
Estats bàltics	1987-1991	èxit
Xina	1989	fracàs
Txecoslovàquia	1989	èxit
Alemanya Oriental	1989	èxit
Nepal	1989-1990	reformes
Bangladesh	1989-1990	reformes
Mali	1989-1992	èxit
Kenya	1989-1992	fracàs
Níger	1991-1992	fracàs
Madagascar	1991-1993	èxit
Indonèsia	1998	èxit
Sèrbia	2000	èxit
Filipines	2001	èxit
Geòrgia	2003	èxit
Ucraïna	2004	èxit
Kirguizistan	2005	èxit
Líban	2005	èxit
Birmània	2007	fracàs
Armènia	2008	fracàs
Tunísia	2011	èxit
Egipte	2011	èxit

Nota: Adaptat de Zunes (1994) i Schock (2005); totes les dates són aproximades.

Per descomptat, hi ha limitacions a aquest projecte d'anàlisi. Malgrat els curosos esforços per construir comparacions que il·lustrin la dinàmica causal, els científics socials no poden acabar de controlar

mai totes les possibles influències que hi intervenen. Admeto de bona gana una altra limitació, concretament que la inclusió d'altres casos podria donar lloc a conclusions alternatives. Així, doncs, si bé distingeixo factors que estan vinculats a revoltes reeixides o frustrades en aquests sis casos, no puc pas afirmar que aquests factors siguin universalment vàlids. Els resultats podrien haver estat diferents si, per exemple, hagués estudiat els moviments revolucionaris a Txecoslovàquia, Haití, Mali, Pakistan, Níger i Birmània.

La meva intenció, doncs, no és elaborar una explicació definitiva de tots els èxits i fracassos de les insurreccions noviolentes. Més aviat faig servir aquest mètode comparatiu per generar afirmacions teòriques plausibles que fomentin la investigació en aquest tema relativament poc estudiat.¹³ Espero que les meves troballes siguin prou engrescadores perquè altres investigadors les comparin amb més casos, de manera que s'ampliïn els nostres coneixements sobre els factors causals principals i les dinàmiques que intervenen en la resistència civil.

Fonts d'informació

Les dades per a aquest estudi provenen bàsicament de fonts secundàries i de cròniques periodístiques arxivades. Si bé les dades primàries són preferibles, tinc la sort que moltes obres excel·lents inclouen entrevistes amb participants dels moviments. Per tal com la majoria es van publicar poc després de succeir les revoltes, el record que els participants tenen dels fets es capta més acuradament en aquestes fonts secundàries que si fes entrevistes ara, dècades després d'acabar-se les insurreccions. Tanmateix, estic segura que els historiadors i els especialistes regionals no estaran gaire satisfets de la meva dependència de fonts secundàries, la manca de noves dades empíriques i les meves superficials visions de conjunt de cada cas. En defensa d'aquest mètode, vull assenyalar que el meu objectiu és oferir noves anàlisis de revolucions noviolentes en comptes de nous relats històrics. Per això subratllo les paraules de T. H. Marshall, que fa molt temps va escriure:

13. Harry Eckstein, "Case Study and Theory in Political Science", a *Handbook of Political Science*, vol. 7, *Strategies of Inquiry*, editat per Fred Greenstein i Nelson Polsby (Reading, MA: Addison-Wesley, 1975); King, Keohane i Verba, *Designing Social Inquiry* (1994).

Els sociòlegs han de dependre inevitablement d'autoritats secundàries, sense tornar a les fonts originals. Ho fan en part perquè la vida és massa curta per fer res més quan s'utilitza el mètode comparatiu, i necessiten dades recopilades d'un àmbit històric ampli, i en part perquè les fonts originals costen molt de fer servir. [...] És la tasca dels historiadors examinar aquesta sèrie variada d'autoritats poc fiables i proporcionar a altres els resultats de la seva acurada valoració professional. I segur que no retrauran als sociòlegs que confiïn en allò que els historiadors escriuen.¹⁴

Termes

Abans d'acudir als sis estudis de casos i a la literatura sobre el canvi revolucionari, m'agradaria aclarir l'ús que faig dels termes noviolència i revolució. Per a molts, noviolència denota passivitat o neutralitat, i per tant l'expressió revolució noviolenta sembla un oxímoron.¹⁵ Tanmateix, com Gandhi, King i molts altres han assenyalat, això és un malentès absolut: la noviolència és una forma de lluita de base civil que emprava formes de força socials, econòmiques i polítiques sense recórrer a la violència o a l'amenaça de violència.¹⁶ Encara que no es facin servir armes, la resistència civil pot ser igual de perjudicial per tal com s'esdevé fora dels paràmetres dels mètodes institucionals de canvi polític, com l'actuació de grups de pressió o la legislació.¹⁷

Ara bé, una ullada ràpida a la literatura sobre noviolència revela que s'utilitza multitud de termes per descriure aquest mètode de lluita. Per exemple, a alguns autors no els agrada el terme noviolència perquè indica més allò que no comporta (violència) que allò que sí comporta (resistència per altres mitjans). Altres rebutgen l'expressió resistència pacífica perquè ofusca la naturalesa conflictiva i perjudi-

14. T. H. (Thomas Humphrey) Marshall, *Class, Citizenship, and Social Development* (Garden City, NY: Doubleday, 1965), p. 38.

15. Per a un debat útil sobre les concepcions errònies de la noviolència, vegeu Kurt Schock, "Nonviolent Action and Its Misconceptions: Insights for Social Scientists", *PS: Political Science and Politics* 36 (2003), 705-712.

16. Els sis casos examinats en aquest llibre es van dedicar a fer servir aquests mètodes per transformar els seus governs. Tot i que els moviments a la Xina, Panamà i Kenya no sempre van poder mantenir la disciplina noviolenta, per tal com les accions de tant en tant van degenerar en avalots, s'inclouen aquests casos perquè els organitzadors del moviment van rebutjar intencionadament el combat armat i van triar a propòsit la resistència civil com la seva estratègia principal.

17. Gene Sharp (ed.), *Waging Nonviolent Struggle: 20th Century Practice and 21st Century Potential* (Boston: Porter Sargent, 2005), p. 41.

cial d'aquests moviments. Com a alternativa, molts estudis recents al·ludeixen a resistència civil,¹⁸ una denominació que Gandhi emprava sovint. També es troben intel·lectuals que parlen de la “força de la gent” o d’“insurreccions no armades”.¹⁹ Si bé aquests termes són generalment sinònims, em refereixo prioritàriament a aquests moviments com a revolucions no violentes o resistència civil.

Alguns lectors poden també quedar perplexos pel fet que designo els casos següents com a revolucions (o intents de revolucions), ja que molts entenen que aquest terme al·ludeix a lluita armada. Per descomptat, les “revolucions clàssiques” —com la Revolució Francesa (1789), la Revolució Russa (1917) i la Revolució Xinesa (1949)— van succeir per mitjà d’actes violents, igual que moltes revolucions del final del segle xx com les d’Angola (1974) i Nicaragua (1979). A més, els líders revolucionaris han afirmat sovint que l’enderrocament d’un Estat només pot ocórrer per mitjans violents. Per exemple, Mao Zedong va manifestar:

Una revolució no és una festa, ni escriure un assaig, ni pintar un quadre, ni fer brodats; no pot ser tan delicada, tan relaxada i tranquil·la, tan moderada, amable, atenta, reservada i magnànima. Una revolució és una insurrecció, un acte de violència en què una classe n’enderroca una altra. [...] Cal depassar els límits pròpiament dits per desfer un greuge, o altrament no es podrà desfer.²⁰

Però al final del segle xx, nombrosos moviments van demostrar que el poble és capaç d’enderrocar règims duradors sense vessament de sang. Timothy Garton Ash ha argüït que aquests moviments han marcat “el naixement d’un nou gènere de revolució, qualitativament diferent del model jacobí-bolxevic del 1789 i el 1917”.²¹ Com les revo-

18. Adam Roberts i Timothy Garton Ash, *Civil Resistance and Power Politics: The Experience of Non-violent Action from Gandhi to the Present* (Oxford: Oxford University Press, 2009); Maria Stephan i Erica Chenoweth, “Why Civil Resistance Works: The Strategic Conflict of Nonviolent Resistance”, *International Security* 33(1), 2008, 7-44.

19. Schock, *Unarmed Insurrections* (2005); Stephen Zunes, “Unarmed Insurrections against Authoritarian Governments in the Third World: A New Kind of Revolution?”, *Third World Quarterly* 15 (1994), 403-426.

20. Mao Zedong, “Report on an Investigation into the Peasant Movement in Hunan”, *Selected Works of Mao Tse-tung*, Volume 1 (Pequín: Beijing Foreign Language Press, 1927), p. 29.

21. Timothy Garton Ash, “A Century of Civil Resistance: Some Lessons and Questions”, a *Civil Resistance and Power Politics: The Experience of Non-violent Action from Gandhi to the Present* (Oxford: Oxford University Press, 2009), p. 377.

lucions armades, les revolucions no armades comporten la mobilització massiva del poble que irromp en espais públics, amb la intenció d'enderrocar els governants establerts i transformar les institucions polítiques.²² Però les revoltes no violentes difereixen de les violentes en un parell d'aspectes. Fan servir "armes" diferents, com la no cooperació, vagues, boicots i la subversió de la lleialtat dels partidaris del règim. També difereixen perquè les revolucions armades tradicionals han mobilitzat bàsicament membres de la pagesia o de la classe obrera per lluitar en escenaris rurals; en canvi, moltes revolucions no armades recents han mobilitzat coalicions de classes diverses per lluitar a centres urbans.²³ Això explica que el nostre concepte de revolució hagi canviat a mesura que el caràcter dels moviments insurreccionals ha evolucionat.²⁴

S'han inventat diversos termes per denotar aquest nou gènere de revolta. Alguns les anomenen revolucions de vellut, una frase originàriament utilitzada per descriure la transformació política d'Europa de l'Est el 1989.²⁵ Altres les han anomenat revolucions negociades²⁶ o refulcions, indicant que inclouen elements de reforma i revolució.²⁷ Més recentment, l'expressió revolucions de color ha esdevingut cada

22. Això és coherent amb la definició de revolució que Jack Goldstone ofereix a "Toward a Fourth Generation of Revolutionary Theory", p. 142.

23. Per a un debat més extens sobre aquestes diferències, vegeu Jack Goldstone, "Re-thinking Revolutions: Integrating Origins, Processes, and Outcomes", *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 29(1), 2009, 8-32.

24. Jack A. Goldstone, "Comparative Historical Analysis and Knowledge Accumulation in the Study of Revolutions", p. 41-90, a *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences*, editat per James Mahoney i Dietrich Rueschemeyer (Nova York: Cambridge University Press, 2003); Krishan Kumar, 1989: *Revolutionary Ideas and Ideals* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2001).

25. Timothy Garton Ash, "Velvet Revolution: The Prospects", *New York Review of Books* 56(19), 3 de desembre de 2009; Bernard Wheaton i Zdenek Kavan, *The Velvet Revolution: Czechoslovakia, 1988-1991* (Boulder, CO: Westview, 1992).

26. Michael D. Kennedy, "Contingencies and Alternatives of 1989: Toward a Theory and Practice of Negotiating Revolution", *Eastern European Politics and Societies* 13(2), 1999, 293-302; George Lawson, *Negotiated Revolutions: The Czech Republic, South Africa and Chile* (Aldershot, Regne Unit: Ashgate, 2005); Gale Stokes, *The Walls Came Tumbling Down: The Collapse of Communism in Eastern Europe* (Nova York: Oxford University Press, 1993).

27. Això fa referència a insurreccions polítiques que reflecteixen una combinació de reforma i revolució. Per a un debat més extens, vegeu Timothy Garton Ash, *The Uses of Adversity: Essays on the Fate of Central Europe* (Cambridge, Regne Unit: Granta, 1989).

cop més popular. Aquesta designació prové dels molts moviments revolucionaris noviolents que feien servir un color per simbolitzar la seva causa. Per exemple, el moviment filipí de “força de les persones” del 1986 es va representar amb groc, el moviment ucraïnès del 2004 va adoptar el color taronja i la resistència del 2007 a Birmània és coneguda com la “revolució de safrà”, denotant el color de les túniques dels monjos budistes rebels. En aquest llibre, m’hi refereixo senzillament com a revolucions noviolentes. Però siguin quins siguin els termes que s’utilitzin, espero que els lectors obtinguin un coneixement més profund de què significa la resistència civil i de com ha canviat la manera de lluitar de la gent pel canvi social i polític.